

ПРИЧЕ „ДНЕВНИКА“

Портрет

Небојша Јеврић

„Између блока и ребара нема места ни за кога“, учио је Професор.

Ретко га је ко без блока видео. Рођен пред Други светски рат, у селу Сијерку, близу Изгора. Изгор је Соколац на Романији.

У сваком рату горео, па су га тако у Сијерку звали.

Моја мала ћерка дала му је надимак Страшоња Страшни.

Дуга седа коса, још дужа бела брада. На њему плетени црни џемпер и кломпе. Очи плаве. На лицу увек осмех.

Дан је проводио у Коларцу. Увек цртао. Људска лица.

Чувена је његова изложба Хиљаду и једна глава.

Изложбе је ретко правио. Волео је да са студентима води бескрајне разговоре. На факултету, где је предавао Вечерњи акт, и у кафани и Кнез Михаиловој.

Мало је спавао, још ређе јео.

Освитао смо на станици. На Штајги.

Цртао је у праскорје лица ноћника.

Нацртао ме је једном како спавам на његовој руци, пред зору. Обојио лице у зелено. Никад се нисам усудио да га питам зашто сам зелен.

Пред рат је штрајковао тако што је одбио да прима плату.

Са две флаше пива натакнуте на прсте, раширених руку, рашчупане косе, зауставио је саобраћај у Васиној. „Не рат, не рат!“ викао је све док полиција није дошла да га склопи.

Није било једноставно затворити професора Ликовне академије, али су на крају морали.

Одбио је да се купа у затвору.

„Да нисам прљао, не бих био овде. Да сам чист, био бих на слободи!“

У затвору је цртао лица робијаша. Нацртао је Записе из Мртвог дома.

У санаторијуму, где су га сместили на лечење од туберкулозе, цртао је лица болесника. Чаробни брег.

Шта се десило са та два блока – остаће тајна. Један сам од ретких који их је видео.

„Не рат, не рат!“ понављао је у дискотекама.

Кад сам се спремао да пређем реку, да одем у рат, позвао ме је код себе.

„Цртаћу те на стаклу.“

Испред њега је било црном бојом премазано стакло. Готово да ме није гледао. Знао ми је лице напамет.

Цртао је брзим потезима, белом бојом.

Нисам га ништа питао.

Кад је рат почео, престао је да слика људе.

Цртао је опустошене, изгореле пределе, биљке, траве.

Урадио сам портрет и ставио га на зид моје спаваће собе, да могу да гледам у њега.

Прошло је десет година док се из рата нисам вратио.

Кад је све прошло, лежећи на кревету данима сам гледао у тај портрет који је полако губио боју.

Страшоња Страшни никад није водио рачуна о материјалу. Цртао је по паклама цигарета, салветама, картонској кутији од кекса...

Ко зна каквим бојама ме нацртао... Али боје на мом портрету су нестајале.

Сећао сам се мртвих, спаљених кућа, пријатеља ампутираца из Рудог.

Ништа нисам заборавао.

Портрет је бивао све блеђи.

А онда се, једнога јутра, на зиду испред мене појавило огледало. Остали су само трагови црне боје по рубовима.

Када сам у огледалу угледао свој лик, нисам га препознао. Према мном је био неки непознат човек, готово старац.

Незнанац је освануо у мојој соби.

Носио моју пицаму.

Љубио моју жену што ме ништа није питала.

Само је, једног дана, огледало преместила у ходник.

ИНТЕРВЈУ: ЗОРАН БУЛАТОВИЋ БАЛЕ, МУЗИЧАР

Добри духови „Луне“

„Одмах на почетку, у нашу просторију за пробе дошли су неки добри духови. Много смо им се допали, а и они нама. Љубоморно смо их чували иако смо знали да морају повремени да излазе. С временом, било је све теже чувати их. Једног дана, неко од нас је отворио рупу и... они су изашли. И нису се вратили“ - овај цитат Зорана Булатовића Балета (Нови Сад, 1964) из књиге „Огледала Луне“ прецизно говори о ономе шта је „Луна“ била и колико је безвременска остала. Јер, тај дух се на кратко вратио када је у Америчком кутку у уторак одржан програм „New Wave Reunion“ који је обрадовао бројну публику јер се за ту прилику окупио цео састав култне групе „Луна“.

Повод је био што је крајем прошле године Милански издавач F.O.A.D. Records објавио посебно винилно издање „Хокеј Клуб Виргинитас“. На ЛП плочи се налази 11 песама групе „Луна“, а на сингл плочи две песме групе „Ла страда“ у којима је Зоран Булатовић Бале био композитор и гитариста. Снимци су настали од 1980. до 1983. године, а овај материјал је 1988. године објављен на истоименој касети коју је објавио Ding Dong Records у веома малом тиражу, само стотину примерака. Сада је објављен ремастеровани материјал са тог касетног издања „Хокеј Клуб Виргинитас“ из 1988. године.

Два дана раније, поводом обележавања Дана града Новог Сада, у пуној сали Културне станице Свилара одржано је ауторско вече посвећено Зорану Булатовићу Балету, музичару новосадске алтернативне и рок сцене, који се последњих деценија посветио компоновању музике за позоришне представе и филмове, али и сликарству и филму. На великом платну приказани су Балетови цртежи које већ традиционално, крајем сваке године излаже на манифестацији „Дани Балета“, а централни део програма у Свилари била је пројекција његовог научнофантастичног филма „Трулантис“.

● **Током разговора у Америчком кутку испричали сте, Фирчи и ти, и занимљивост да је насловна песма „Хокеј клуб Виргинитас“ настала и пре него што је бенд званично основан. Како се то десило?**

Музика за представу „Моћ грађанина Чаплина“

● **Последњих година се заиста стваралачки изражаваш у више уметничких жанрова? Шта је следеће, на чему сада радиш?**

- Надам се да ћу ове године завршити, ако не и објавити, своју прву књигу кратких прича коју због других обавеза ево већ трећу годину одлажем. Следећег месеца у Битеф Театру почињем да радим музику за представу „Моћи грађанина Чаплина“ Давора Шпишића у режији Роберта Рапоње. Мај и јуни су за сада резервисани за наставак снимања музичког материјала са мојим другом и братом Гораном Трајкоским у Скопљу а од јесени треба да почнем рад на музици за ТВ серију у којој ћу имати и мању плумачку улогу... а биће и концерата са професором Чонтом... мало ли је ??? Држите ми шипке.

- Овако, бенд је био „договорен“ али пошто нисмо имали просторију за пробе, скупљали смо се, причали, правили планове, али свирка, ништа. То нас је поприлично фрустрирало те смо код Фирчија у стану на Лиману, а где другде, на минималној опреми, ритам машина, синтисајзер, гитара и милрофон на двоканалном REVOX магнетофону снимили ту ствар која се и пре овог издања нашла у неком документарном СФ филму о југословенској сцени немачког режисера, чијег се имена сад не сећам. Тако је та песма настала, од ње је све почело.

● **Ово издање поново је скренуло пажњу на ране радове бендова „Ла Страда“ и „Луна“, настале почетком осамдесетих. Како си се осећао, сада већ после четрдесет година, када сте поново сви заједно сели пред публику да представите плочу коју је публика дуго ишчекивала?**

- Искрено, у два наврата сам скоро засузио. Седим са својим најдражим бендом, сви смо расположени, сећамо се

фото: Н. Шапоња

неких лепих ствари, па и оних ружних али које су сада потпуно безболне и... лепо ми је, најрадије би са њима и остао, оно, заувек. И овако, без инструмената, имамо неку енергију која је као и некад, посебна. Можда би стварно могли још нешто да урадимо... Ништа претенциозно, него као и раније, потпуно посвећено, наизглед једноставно али вишеслојно, широко и дубоко... јединствено, фали ми то.

● **Познато је да музика „Ла Страда“ и „Луна“ и данас проналази нову публику широм региона и Европе. Како је интересовање за ово винилно издање?**

- Те ствари смо својевремено снимали у студију браће Вранешевих, Студију 1 Радио Новог Сада, Meta Sound студију, а поједини снимци су и са наших наступа уживо у позоришту „Бен Акиба“, сада Новосадском позоришту и КЦМ „Соња Маринковић“.

За ово Винилно издање је најзаслужнији Игор Миховић из Загреба који сарађује са F.O.A.D. Records и издаје французи „Турање с Литице“. Он ме је контактирао још пре скоро две године те смо почели са скупљањем материјала и осталих ствари. Повелику причу о бенду на унутрашњој страни омота је написао његов београдски сарадник Никола Витковић а издавачи оригиналне касете сакривени иза имена Ding Dong Records су Саша Ракезић Зограф и Драган Амброзић. Нисам у контакту са издавачем тако да не знам колико је примерака до сад раграбљено.

● **Филм „Трулантис“ кроз мистерију трула из Алберобела, граду у Италији у којем си живео и где се налазе камене кућице које су под заштитом УНЕСКО-а, води публику на езотерично, жанровски слободно путовање кроз незваничну историју света. Како је настао овај филм?**

- Алберобело је прилично мирно место, без пуно догађања, нарочито зими. Мени, који сам се тамо задесио после 13 година боравка у Њујорку је то у почетку много пријало. Али, после пар година сам ту празнину почео да пуним тиме што сам основао Културну Асоцијацију „Фаталаманга“ и покренуо разне пројекте, позоришне радионице, концерте па и овај филм који дели наслов са истоименом позоришном представом која је настала пре њега. Идеја филма је да Алберобело стави у центар света по систему, мало праве историје а онда на то пуно измишљотина и ипровизиције а да све то буде и забавно и мистериозно-хорорично као и да понуди одговоре на суштинска питања која сваки мислећи човек себи поставља. Јако бих волео да могу да радим нове филмове по истом принципу али са Новим Садом као центром света. Имам гомилу идеја, мало времена, а филм кошта. Не одустајем од те идеје.

Гордана Нонин

УКРШТАЊЕ МИСЛИ О КУЛТУРИ ИСИДОРЕ СЕКУЛИЋИ И СЛОБОДАНА ЈОВАНОВИЋА С ПОРУКАМА ИЗ ОВОГ ВРЕМЕНА

Културни човек није једностран

Пише: Игор Мирковић

Култура - тај напор, та жеља, та претња, та варка, та радост, тај жрвањ, тај престворитељ човека и природе, то божанство - култура иду у ред оних ствариности које се зову именима не-обухвата: васиона, свет, човечанство, живот - писала је Исидора Секулић.

Има ли данас таквих ванвременских и ван-просторних делања о којима је писала?

Колико културни ствараоци и посленици до-стижу њене сањане висине по степену оригиналности, ангажованости дела, по начелима хуманизма, етике, по објективном и критеријумском вредновању, лишени других страсти које коче Исидорин жрвањ који је створен да продукује - како наводи Секулићева - велике органске културне целине, свеједно дали у човеку или народу, у временском периоду. И шта је данас наша српска органска културна целина? Да ли постоји? Или је још увек у сегментима првобитног народног хаоса?

По чему нас препознају у свету или се ништа није променило још откада је Слободан Јовановић у једном тексту о српском националном карактеру, мислећи пре свега на политичку сферу, неизбежно осликао и културу, али и менталитетно наслеђе. Писао је о страном утицају као водилници између, и данас веома присутних, културног колонијализма и антизападњачке ксенофобије.

Да ли можемо пронаћи српску меру или ћемо наставити да лутамо у поделама?

Примери из садашњости веома су убедљиви: почетком фебруара ове године окончана је изложба о животу Вељка Влаховића, највише о његовом раду у Москви током Другог светског рата. О њему смо и до сада много тога знали. Али готово да ништа нисмо знали о једном од српских великана, мислим на педагога и просветитеља Теодора Јанковића Миријевског, који је похађао прву српску основну школу у Војводини основану 1701. године у Сремској Каменици, а чији је портрет у оквиру "Дана Ермитажа" изложен у Народном музеју у Београду.

Други пример је веома упечатљив и болан: Егзит је до јуче наступао с позиција културног колонијализма и деспотизма - колико је труда, знања и прегнућа високог домета остало скривено због недостака новца који је, преко сваке мере, држава обезбеђивала за овај фестивал?

Упечатљив је и пример играног филма "Име народа" - о животу и делу Светозара Милетића који је приказан, на мање гледаном, другом програму РТС-а, док се на првом програму приказују филмови и серије из времена комунистичке диктатуре.

Последњи пример за овај текст је још упечатљивији: Министарство културе Републике Србије од прошле године откупљује књиге за библиотеке искључиво на ћирилици с циљем заштите ћириличног писма у издаваштву, а један део издавача се томе противи чинећи и на овом примеру јасне обресе Јовановићеве вододелинице.

Да ли су једна и друга обала наше културне реке заиста наша вредност, што не може бити само по себи, или непрекидним истраживањем нашег бића, наше објективне прошлости и садашњости, наше - како Исидора Секулић каже - оплемењивање читањем - које представља основ културе и просвете, стварамо у себи елементе за меру вредности кроз нова знања и са знања и тиме утичемо на сопствени избор, али и на стварање опште културне целине и њено тријумфално рађање наспрам лутања по незнању?

То отуда што је култура, како наводи Слободан Јовановић, шири појам и од науке, и од уметности, и од политике. Културни човек - каже Јовановић - није једностран. Он негује и своју интелектуалност и своју осећајност.

Овом низу додао бих, треба дописати и родољубље као нешто што се није, макар не у великој мери, доводило у питање у време кад је Јовановић написао својесеј - Културни образац - дајући предност античким идеалима облагоурађавања или познавању мерила вредности кроз изразиту

самоспознају, заправо кроз својеврсно самоочувечење, без лицемерства или других приземних страсти свих боја и врста.

У преплитању борбе која још траје и по слутњи Његошевој биће непрестана, у преплитању између општевердносног на државном плану и вредносног у нама самим, настаје и оквир за културни образац, или, гледајући опште у огледалу човека, како Брана Петровић, песник, каже:

"Иде човек мајко, моја најстарија држава".

Какав си то човек ако жртве поколења за слободу, независност, културни и просветни развитај, језик Вуков и писмо, сматраш за - како Матија Бећковић написа - бљак и булшит.

Иде човек уздигнута чела ако у себи и око себе пронађе меру саодноса између делања за јавно добро и за сопствено биће, односно ако, макар делом, идеали победе интерес.

У противном упозоравајући стихови из моје последње књиге "Исповести венецијанског клоуна" предосећају да можемо доживети судбину Етрураца: лако се може изгубити народ/рушитељ свих предачких мостова/ умивањем у Великој Помодарци/ реци која ће пресушити у догледу/ који не видимо на крају новог пута/ пронаћи ће нас/ ал' слике нам неће препознати/ нит' натпис на мермеру/ са старим именима.

Зато, у име нашег српског културног обрасца, избегавајте умивање у реци која се зове Велика Помодарка. ■

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Дневник о Црњанском Настасја Писарев (КЦВ „Милош Црњански“)

Зборник је настао као резултат истоименог пројекта трибина „Дневник о Црњанском“, покренутог 2022. године у Културном центру Војводине „Милош Црњански“ са циљем да се јавности приближи живот и дело великана српске књижевности - Црњанског. Гости трибина су најбољи познаваоци књижевног стваралаштва Милоша Црњанског: од професора, теоретичара и критичара, до писаца-савременика. Зборник „Дневник о Црњанском“, први део, представља избор разговора са трибина одржаних током 2022, 2023, и мањим делом 2024. године, чија је уредница и модераторка др Настасја Писарев, а координатор др Валентина Чизмар. Серија трибина „Дневник о Црњанском“ биће настављена и током 2026. године, након чега ће бити приређен и други део истоименог зборника.

Материја. Та дивна илузија Гвидо Тонели (Академска књига)

Гвидо Тонели, професор на Универзитету у Пизи и научник светског угледа, био је један од водећих физичара који су координирали и водили тим који је експериментално потврдио постојање Хигсовог бозона. У својој најновијој књизи он поставља питања којима је посветио године студија и истраживања: од чега смо саздани, шта је време; како је настао наш универзум...? „Да се Хигсово поље није сместило у наш универзум, стоји део милијардитог дела секунде након Великог праска, све оно што данас познајемо као материјални свет, укључујући и нас саме, не би било могуће“, појашњава Тонели и у свом стилу, веома јасно, објашњава на који начин се елементарне честице везују како би формирале базичне облике корелисаних квантних стања, праисконске кваркове и глюонске супе или масивне неутронске звезде, крећући се по рубовима науке на којима поуздана чврстина материје постаје тек комотна илузија. Неочекивани пут у свет модерне физике који ће нас навести да универзум, па чак и нас саме, сагледамо другачијим очима.

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Карикатура невиности

„Карота“, Дарко Тушевљаковић (Јагуна, 2025)

Пише: Сања Перић

Награду „Бескрајни плави круг“ Матице српске и НИН-ову награду критике за 2025. годину добио је Дарко Тушевљаковић за роман *Карота*. Варљивост сећања и покушај реконструкције ратних деvedесетих чине један од доминантних образаца савремене српске прозе. Тушевљаковићев роман не бежи од општих места такве прозе: повратак у град детињства, сећање на дружину дечака уз коју, готово без изузетка, иде и једна девојчица, и суочавање са траумом која огољује механизме насиља и самоодбране - не само у свету одраслих, и не само у доба рата. Писац не покушава ни тринаестогодишњег, ни одраслог Давора да учини посебним или изузетним. Такви су и остали дечаки у књизи, као и њихови родитељи и наставници, па их видимо мање као индивидуе, а више као масу сплетених улога мучитеља и жртве, окривљених и судија. На тај начин опште постаје свеприсутно и универзално, а лична потрага за истином о себи у разбијање тесних калуца и вајање сопственог лика изнова.

Елементи мистерије преклапају се са елементима страности: јунак постаје стран самом себи, али и жени коју воли, у Задар, град детињства, враћа се као странац, а људе из прошлости које среће види као туђинце усахле под теретом тајни. Сфинга као заводљива загонетачица стоји на истом месту као некада, али гледа у новом правцу, у фонтану са бронзаном скулптуром петорице дечака. Уметност тако постаје једини могући одговор на загонетку која се не може решити противцањем времена или ћутањем: мумлање јунака, уздах и плач разумеју се тек кроз песму која, чак и уоквирена злокобним сећањем, открива део тајне. На сличан начин разбијени предлошци од глине постају делићи нове приче, који оштрим деловима прете да раскрваре још незашећене ране рата и српско-хрватских односа. Воде у фонтани нема, у Јадранско море не урања нико, а готово сви старији ликови у књизи имају исушена лица („Попут воћке из које је

сунце извукло воду, била је сува и згужвана“). Обликовање глине, међутим, немогуће је без воде, али превише влаге узрокује пуцање или деформације, што се и дешава са онима којима од мржње фрца плувачка или су прљави од крви, своје или туђе.

Идеја да су „прљави“ сви и да нико није ни сасвим добар ни сасвим лош могла је остати бледа поента успешног романа да није Кароте, чијег се првог имена наратор присећа тек на крају романа („Остао је само надимак, карикатура“). У том светлу открива се да није само некадашњи чудак и жртва карикирани обрис дечака - детињство је карикатура безбрижности и невиности, борба за моћ карикатура пријатељства, а рат карикатура мира. Деца постају „послушни војници“ у борби да се заштити тајна, док жртве остају незаштићене у дому и у школи, у наручју вољених и клопци не-пријатеља. „Кад је неко носат, зезаш га за нос, кад је неко дебео, зезаш га за стомак. А кад је неко глупав, зезаш га за памет“, казује наратор у форми неспорне истине коју прихватају и знају сви, без намере да се, макар у одраслом добу, било шта промени или преосмисли. У тој пукотини између Давора дечака и Давора просветног радника открива се да страдање почиње у тачки када приче које причамо сами себи постану успаванке за умирење савести, а кошмари разлог да се никада не пробудимо.

У комплексном односу према моделу жртве и трауми, Тушевљаковић превазилази задане обрасце тренутног књижевног и културног наратива о томе да је траума проблем колектива, а исцељење индивидуални чин. Суочење с истином могуће је тек када јунак сиђе у мрак јаме сам, али он на путу има сапутника, као што постоји и рука која му помаже да из јаме изађе. Упознавање сопственог мрака у роману *Карота* приказано је без цинизма, горчине или патетике, али осећај мучнине остаје као подсетник да логика зла измиче разуму, али не и уметности која је разобличава и огољује. Својим петим романом Дарко Тушевљаковић поставља високе захтеве пред читаоца и савремену прозу у целини, подсећајући да књижевност није уточиште од зла, већ место на којем оно најзад мора бити именовано. ■

НОВИ САД У ДНЕВНИЦИМА СЛОБОДАНА ТИШМЕ (2)

Питома религиозна размишљања

Пише: Гордана Нонин

„Писати аутобиографију или дневник је врхунац охолости, сам врх индивидуалног лудила“ Слободан Тишма, „Живот песника“

У емисији „Фантом слободе“ коју су деведесетих година на радију В-92 уређивале Светлана Лукић и Светлана Вуковић, при крају једне емисије Светлана Лукић каже „Сви моји претходни саговорници, Новосађани, су ми постављали једно питање - да ли си разговарала са Слободаном Тишмом. И рекла је: не знам ко је мозак Новог Сада, али сам сигурна да је Слободан Тишма душа Новог Сада“.

Када су се распале новосадске групе „Луна“ и „Ла страда“, а било је то средином осамдесетих година, Тишма је написао: „Опростио сам се од свега, повукао се, вратио сам се у природу. Тамо, на Лиману, постоји једна шума, у којој сам пар година, тако да кажем, живео, добар део дана сам тамо проводио. И било ми је веома лепо, пратио сам промене годишњих доба...“

У шуми крај Дунава, Слободан Тишма је, о чему јасно говоре његови дневнички записи, настајали управо крајем осамдесетих и почетком деведесетих година, обнављао своју енергију, црпео снагу у свакодневном додиру са природом и полако се враћао књижевности. „Дунавска забаченост ме је искуљивала“, записао је у дневник.

„И онда једног дана телефон је увече звонио и неко ме је звао, неки непознат глас, био је то Мишко Шуваковић. Доста сам се изненадио, знао сам га од раније из СКЦ-а, он је био у том београдском концептуалистичком кругу. Питао ме је шта радим. И он и његова супруга Дубравка Ђурић први су се интересовали да ли нешто радим, да ли нешто пишем. У то време већ сам почео да пишем неке дневнике, да бележим неке ствари, сасвим необавезно, непретенциозно, без икаквих амбиција... послао сам им неке одломке и то је објављено на Трећем програму Радио Београда... тако сам поново почео, поново сам се приближио уметности. А тада је и Мирослав Мандић тражио да у своју другу књигу 'Ружа лутања' уврсти одломак из тих дневника и ја сам му дао“.

Свакодневни одлазак у шуму је био један од његова два пројекта невидљиве уметности, други је био испијање кока-коле испред самопслуге на Лиману.

„У том периоду сам живео у шуми, покушао сам, дакле, да живим у природи, да бих залечио неке ране, као животиња. Значи, завучем се у зеленило, ту човек може да покупи снагу, да би поново изашао. Писао сам дневник (Blues diary) и покушавао сам да креирам то неко ново осећање. Била ми је важна близина воде која је деловала на размишљање, као и шетња, стална шетња... И тако сам се полако враћао у уметност, иако у почетку нисам имао представу о томе да бих поново могао да изађем на неки начин у јавност“, изјавио је Слободан Тишма у интервјуу са

песником Синошом Туцићем.

„Посматрао сам Дунав и помислио како та река која протиче између ових обала, испод Тврђаве и нема имена. Она је само неки безимени речни бог, нека Еге-рија или Скамандар... Видео сам у даљини шлепере како узводно нестају у измаглици. Шта о томе још рећи. Ништа“ – записао је у дневник 30. децембар 1988. године.

И даље се нижу записи:

јун 1990. - „После дужег времена данас сам био у Шумици. Уморан лелујао сам између стабала. У једном тренутку угледао сам испод крошњи Тврђаву која се злокобно уздизала изнад Дунава и по којој као да је пала сенка свежине. Неког давно минулог дана размишљао сам о томе како сам увек био страховито немотивисан. Отац ме је звао (he called me) Обломов. Немати мотив, разлог. Вечна доконост.“

август 1990. - „Када сам изашао из Шуме продужио сам кејом поред Дунава, чак до Рибље пијаци. Посматрао сам улицу Три Птице (Као у једној Шкурлиној песми) у чију је дубину спуштало велико сивозелено сунце. Светлост је пљуштала по жутим опекама каквим је некада била поплочана већина главних новосадских улица. Ова улица је била једна од последњих ако не и последња која је одолевала... Чему? (Асвалту). Дуго сам посматрао

призор, сунце је полако тонуло далеко у улици, са десне стране био је паркиран камионет. Његов пртљажник покривен жутим церадом зајлио је помрчином. Са друге стране улице црвени пуни црвене и зелене паприке (бордо и светло-тамнозелена). Касно је лето. Ишао сам улицом чак до пијаци испод зидина бившег градског затвора који је претворен у музеј а затим сам се враћао осврћући се. Нисам могао да одвојим поглед са те Слике. Када сам поново изашао на кеј угледао сам Ш. Тргао сам се и скренуо на другу страну да га избегнем. Можда ме је приметио. Било је то прилично непристојно с моје стране али јако ми тешко падају сусрети и разговори са познатим и угледним људима које иначе, не само да поштујем, него би се могло рећи да их чак волим. Ш. је свакако један од њих. Често нам се путеви укрштају пошто и он има обичај да шета кејом. Познати и непознати. Он кејом, ја доле кроз Шуму.“

Тај мир и то поновно уметничко проналажење пореметио је рат који се дешавао само неколико десетина километара од града.

„Јуче сам се осећао прилично у к. Због свега што се догађа. Неке ствари су непоправљиве.

Тешко да ћемо се моћи икада више радовати. Или ће то бити могуће за извесно време, али увек са сенком, са горчином која ће битно квари сву. Можда је све дефинитивно пропало.“ - записао је 25. октобра 1991. године.

Безмало четврт века касније од првог објављивања књиге „Blues diary“, Слободан Тишма ће код новосадског издавача „Нојзац“ објавити трилогију „астал тиш риба фриш“ где ће у књизи „Теније бас гитаре“ описати чувено вече „Тришма“ које се десило у Подграђу, у Петроварадину, на којој су једини пут у јавности заједно учествовали Александар Тишма, његов син Андреј Тишма, и Слободан Тишма.

Слободан Тишма пише да је на тој књижевној вечери (тј. послеподневу) направио гаф јер није читао поезију из до тада једине његове објављене збирке поезије „Маринизми“ коју је Александар Тишма знао јер му је Мирослав Мандић

читава збирку прочитао у једној шетњи, већ је читао прозне одломке из свог још необјављеног песничког дневника. Александру Тишми се то није допало И на лицу места је то Слободану одмах замерио.

„Тај мој дневник назван *Blues diary* или *Питома религиозна размишљања* ће бити објављен неколико година касније, такође у 'Ружа лутања', и довешће опет до мало нелагодности. Наиме, исте те године је изашао и Тишмин велики *Дневник*, на око хиљаду страна. Када је чуо од Мандића да је изашао и мој песнички дневник, поручио ми је да му лично донесем ту моју књижицу, радило се заиста о књижици од неких сто шездесет страна. Колико сутрадан сам га посетио у његовом кабинету у Академији. Пошто сам осећао некакву тензију, одмах сам прешао на ствар и разбио све његове сумње, рекао сам му: Знате, ово је мали песнички дневник који се не бави стварним догађајима, то је само збирчица лирских импресија и размишљања једног усамљеног шетача поред Дунава. Осетио сам да му је тренутно лакнуло. После сам му чак написао и повету и поклатио сироту књижицу...“ ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Бошко Сувајџић

Мом куму Борисаву Глигорићу, мајстору-зидару из Глоговаца

ЗИДАР

1. Зидео си на устук злости земаљске људе, небеске звезде, сунце окупано у светлости, птице које се ламелом гнезде, и небо које прстенује свод: свима си био својта и род.
2. Зидео умом од твари ткиво, дух у космичкој надоградњи, на муњи срце палио живо, развео реке у сивој градњи. Из врела Дрине у сјај-висине, из ушћа Саве у Совљак-јаве.
3. Зидео си од бајки саднице из којих проклија чаробни боб, сунца макете, коронарнице, дубећи длетом небески гроб. У земљи семе, на земљи плод, свима си био својта и род.
4. Зидео светове, планете луде, где избрани, да кроче, могу, пењао облаке, градове, људе на лучне скеле надоградњу. У Светом Сави крилати код: свима си био својта и род.
5. У мешалици, гнезду бетона, умесио си од звезда креч, тамо где срце лопће ти она о којој задњу словљаше реч. Никад њој ближи у страсном оболу: на измаку си, ил' си на помолу?
6. Зидео, башка, куле на песку, што се мрешкаре на речној ватри, градио, ништећу ту обноћ-свеску, шабачки ваشار у свемир-шатри. Копао бунар у ниши сна, дно испод дринског дновидог дна.
7. Градио видик од магле повит, од сенке воде на уштапу, маглењак јутра, ко јаје ровит, од гуштераче змију на штапу. Дринских таласа кротио ход, свима си био својта и род.
8. Градио луку у Јерисосу да буде тихо уточиште, у коме просу сребрну росу рогати месец, паганин сонште. Зидео миту сликовнице од перја какве мачванске птице.
9. Глоговац глогом глоговао, смиље ковиљем боголечиво, с курјаком, братски, логовао, перивим бојама облаке кречиво. Сунце разлио у шафран-боје кад су небеса пукла на двоје.
10. Камен по камен, греду по греду, уместо знања ти пењеш себе, јер смрт је сада на распореду, и сад је покров једино ћебе. На небу, видим, већ оштриш косу, од сјаја звезда што млеко просу.
11. Србији мркло, и нигде хлада, на сунцу цркло то ткиво града, пропада људско градилиште, а лупеж граби, а хуља иште, све је далеко што беше блиско, притворство банско, и зло кулинско.
12. А дани теку, дани мачвански, сви твоји дани сада су лански, ноћни су сати што беху дански, под земљу силазиш, у бунар јамски. У оку ти је соларна мистрија да Дрина небом потече бистрија.

ЛЕТОПИС И ПРОСВЕШТЕНИЈА (1)

Најстарија жива књижевно-научна периодична публикација

Ако постоје књижевни часописи који су, по много чему, необични, јединствени, непоновљиви као светски књижевни и културни феномени, онда се такав један налази у српској култури. Реч је о *Летопису Матице српске* који, напоређо с једним америчким часописом, у светским оквирима представља најстарију живу књижевно-научну периодичну публикацију која, без значајнијих прекида, излази од 1824. године. Више од два пуна века овај часопис посвећено ради на системском подизању стваралачких стандарда у српској култури, те на представљању и на интегрисању српске књижевности и културе у оквирима европске и светске културне баштине. Овакав невероватан континуитет деловања је утолико необичнији што је српска култура - услед тешких неприлика изазваних бурним историјским токовима, те великим и честим притисцима империјалних светских сила - изложена исто тако бурним, великим и честим развојним дисконтинуитетима. Трајност *Летописа Матице српске* представља аутентичан, културан одговор једног бројчано малог народа спремног да се одупре окрутним механизмима империјалних и колонијалних сила, те спремног да одлучно тражи сложене путеве како и сам може учествовати у изградњи планетарне, глобалне културе свеколиког човечанства.

Иван Негришорац

ДЕВЕТА УМЕТНОСТ: „ТАЛИЧНИ ТОМ”
АШДЕА И ЖЕРАА

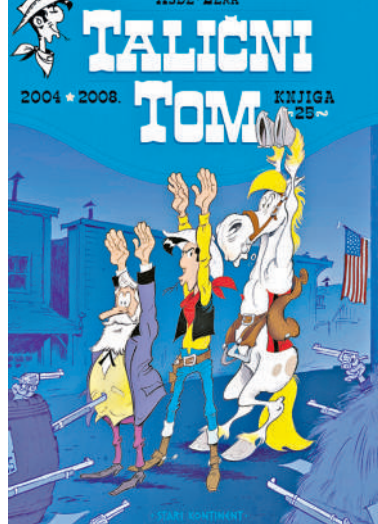
Бржи од сенке и након Мориса

Пише: Драган Стошић

Рођен у Лиону 1961, француски стрип цртач Ерве Дерментон, познат под псеудонимом Ашде, до своје 24. године радиолог, од те, преломне 1985. ушао је потпуно у свет девете уметности, да би шест година касније постао цртач познате француске и светске издавачке куће, париског *Даргоа*. Крајем 1990-их приметити га Белгијанац Морис де Бевер (1923-2001), „рука, душа и срце” једног од најпопуларнијих стрипова у Европи, комичног вестерна *Талични Том*, који „јаше стрип преријом” још од 1946, најпре под упарвом самог Мориса, а затим, од половине 1950-их, и здруженим снагама са још једном стрип легендом француско-белгијског стрипа, Французом Ренеом Гошинијем (1926-1997).

Морис, коме се у цугу свидело како Ашде црта, спријатељио се с њим, и за живота дао зелено светло да он израђује табле за *Лајавка* (један од редовних ликова у авантурама „каубоја који потеже револвер брже од своје сенке”), па је овај, и не знајући, постао његов изабрани наследник. Ашде ће, тако, заједно са сценаристом, Лореном Жераом, француским имитатором, комичаром, глумцем и стрипским сценаристом (1967), након Морисове смрти преузети креирање нових догловштина лика „одевоног у препознатљиво одело са црвеном марамом и шеширом”, а издавачка кућа *Lucky Comics* од 2004. то објављује као „Авантуре Таличног Тома након Мориса”.

Тако смо стигли и до књиге број 25 *Таличног Тома*, издавачког подухвата новосадске Чаробне књиге започетог 2021, коју чине три прве епизоде „нових авантура” овог јунака са потписом Ашдеа и Жераа, објављених између 2004. и 2008. године - *Лепа провинција*, *Омча око врата* и *Човек из Вашингтона*. А то ће рећи да су овдашњи љубитељи стрипа, и посебно овог серијала, у прилици да, након 73 епизоде нацртане Морисовом „оловком” на своје и Гошинијеве и причеа Боба де Грота, Жана Летежија и других, премијерно „завире” у нови-стари свет америчке историје и фолклора Дивљег запада, захваљујући и преводу с француског Мелите Лого-Милутиновић.

Први је утисак, изненађења нема. Цртеж и приче су препознатљиво и непроменљиво убедљиви, већ раније уведени „добри и лоши” јунаци су ту, појачани новим, историјским и измаштаним ликовима, а ауторски тандем потрудио се да ода и омаж легендама које су наследили - Морису и Гошинију.

Све три епизоде су, најпре, врло посвећене Морисовом начину визуелног размислања, а ту су и „осврти” на најпознатије Гошинијево дело - *Астерика*, *Гала*. Типичан завршни кадар - И тако, као што традиција налаже у свим непокореним племенама, овај невероватан свечан дан завршава се веселом гозбом индијанаца из племена тупих глава, са њиховим „певачем” везаним за дрво. Или - У то време, од обале Аљаске до граница Мексика, цела Северна Америка, свиђало јој се то или не, говори један те исти језик. Енглески? Цела? Не! У тој Северној Америци којом влада Енглеска, шачица непокорних упорно, од јутра до сутра, збори на Молијеровом језику. Квебечани (становници Луизијане и Акадије)!

Кад је реч о ликовима из окружења главног јунака, осим верног коња Цолија Цампера и „најглупег пса” Лајавка, појављују се вероватно његови најупорнији „непријатељи”, епизодно или у главним улогама - Браћа Далтон и Били Кид, а захваљујући и преводитељкином настављању успешне традиције Душка Радовића, који је кумовао именима ликова 1960-их, када је овај серијал стартовао у бившој Југославији - пред читаоцима је галерија ликова, од Бритни Шпирс (певачица и играчица канкана) и Стефана Карапанжеа (француски кувар, мајстор добре кухиње), преко агената „ФБИ”, Кирка (Дагласа) и Џона (Вејна), Клинта Иста и Ернија Борга, до Руперта Мрдољака (*Фокс пејлер*) и певачице Мис Селин (чији нестанак 1912. остаје неразјашњен, са алузијом на *Титаник*).

Ауторски двојак не одустаје ни од историјских ликова, чији су животи помало и домаштани - Радерфорд Берчард Хејз, 19. председник САД и његова супруга „Луис Лимунада”, Луј-Аделар Сенекар (заслужан за развој железничке мреже), Бернарт Анри Леви Штраус (краљ фармерца), Скот Цоплин (краљ регтајма), Буфало Бил и Харијет Бичер Стоув (ауторка *Чича-Томине колибе*), Генрал Кастер и Марк Твен... ■

ПОЗОРИШНЕ ПРЕМИЈЕРЕ

Од Огигије до утопије

„Огигијанке” Угљеше Шајтинца, режија Жељко Ђукић, НП „Тоша Јовановић”, Зрењанин;
„Утопија”, ауторски пројекат Андраша Урбана, Новосадско позориште

Пише: Светислав Јованов

Стицајем околности, које може приредити само позоришна Фортуна, недавно су виђене две праизведбе које - на различите, али дубински сродне начине - сведоче да позориште које тежи животности још увек не може да занемари два кључна састојка „класичне” сценске формуле: мит и побуну.

Изворну смесу поменутих састојака Угљеша Шајтинац доноси у комаду „Огигијанке”, упредајући их у савремену причу о три генерације жена једне породице, затечених на ороулом салашу усред банатске недођије, а уочи једне од периодичних поплава којом Тамиш претвара салаш и околину у недоступно острво. Наиме, остарела власница салаша и двострука удовица Лепа, довлаци из града - под изговором да је на самрти - своју обудовелу снаху Олгу, као и њену кћер Лину, која је управо дала отказ на послу и раскинула с партнером, док троугао поступно претвара у квартет млада сусетка Љуба, која у суштини одржава у животу имање

као Лепа креће се моћно и зрело у троуглу «смирност-ведрина-страст», Сара Симовић (Љуба) суптилно контролише темпераментну смесу чулности и самосвојности (којој колоквијални «украси» само сметају), Сања Радишић као Олга доследно дистанцирано савладава пут од мазохизма до помирења са собом (и Лепом), док Јана Бјелица (Лина), упркос споријем сазревавању, доспева до пуне убедљивости у завршници.

За разлику од представе по Шајтинчевој драми, ауторски пројекат Андраша Урбана „Кабаре пиколо гранде - Утопија” успоставља посредније и општије симболичне везе са „Одисејом”. Тежећи форми на граници између својих „драмских” подухвата (пародија, иронија, анти-илузионизам) и, грубо речено, „мета-аналитичких” сценских студија (попут „Поетике гледања”), Урбан у овом случају - уз драгоцен допринос драматурга Ведране Божиновић - посеже за „видом питања које се не може конструисати” (Ернст Блох). Наиме, он за предлог узима „Универзалну декларацију о људским правима” (усвојену у УН 1948-е), презентујући нам је, у облику који само површно подсећа на „рок-концерт”, као последњу преосталу утопију човечанства. Почев од прве реплике, „Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима”, па до последњег слова овог документа, глумица Габријела Црнковић, праћена многоструко необичним музичким „бендом”, кроз ефектно сложене сегменте у којима се смеђују и/ли преплићу заносне динамике тела, речи и музике, предочава

Из представе „Огигијанке”

свог оца Миленка. Вешто градећи тензије између спокоја успомена, горичке неостварених амбиција и тескоба које доноси будућност, Шајтинац „преводи” сваку од јунакиња из простора конфликтне себичности у сферу вишег разумевања, најпре захваљујући фином подцртавању двајих симболичких равни. Повлачећи - кроз наслов и „позицију” салаша - паралелу са митским острвом Огигија и лицима његове владарке, нимфе Калипсо (која настоји да задржи Одисеја обећањем вечне младости), аутор најпре карактерише јунакиње као различите видове „женског начела”. Лепа - слободоумни матријарх; Олга - обзирна, неостварена интелектуалка; Лина - бунтовна луталица и Љуба, оличење виталности и плодности. Поред тога, значења која сугеришу занимања породичне тројке (Лепа - ћудљива земљопоседница, Олга - деџа библиотекарка и Лина - сарадница у „центру за женску едукацију”), уз постепено издавајуће дуета Лина-Љуба на оси „бунтовност-виталност”, омогућавају Шајтинцу ведро-двосмислено, али у бити еманципаторско разрешење: старији пар Олга-Лепа, бива симболично „прогнан” у цивилизацију, док Лина и Љуба отпочињу своју „одисејску” у слободној самоћи.

Редитељ Жељко Ђукић поставља „Огигијанке” тачно, углавном течно, у неким сегментима илустративно. Основне вредности његовог сценског читања су ослањање на Шајтинчеву средишњу метафору - раслојавање „женског начела” - као и адекватна глумачка подела. Што се тиче првог елемента, Ђукић уверљиво и жанровски складно уобличава његову емотивну страну (презентација Лепа као *mater familias*, Олгино извођење песме „Хатиква”, зближавање Лине и Љубе у завршници „шери-парти”). Додуше, финији симболички слојеви комада остају неистражени - како однос особина Калипсо са професијама јунакиња, тако и двоструко акцентовани мотив напуштања/продаје имања (алузија на Чеховљев „Вишњик”). Без обзира на то, режија отвара плодан простор носитељкама главних улога: Биљана Кескеновић

Из представе „Утопија”

поменуто Декларацију не као некакво „ново јеванђеље”, већ као многоструки - патнички, разбарушени, екстатични и борбени - колоплет општељудских тежњи за унутрашњим ослобађањем човека.

Урбан је, дабومه, свестан да се утопијска мисао увек јавља у епохама дубинских цивилизацијских помрачења. Отуда и његова *front woman* Габријела Црнковић - крећући се предано и мајсторски кроз функције и образине - од сањарке, преко пророчице до бунтовнице - не само што дефинише наш цивилизацијски час као агонијски, већ успева да - променом тона, жанра и лица исказа, или пак визуелним преображајима (на костиму јој се у једном часу открива „лого” позоришта, као ознака колектива) - а увек доследно апелујући на гледалиште! - постепено досегне противречни, неухватљиви ореол савременог Људског, универзалнији од пола, рода и језика. И управо ту искрсава час хомеровске симболике. Опште је знано, да „утопија” дословно означава непостојеће место, нигдину. У једном од главних призора „Одисеје”, пак, главни јунак умиче освети дива Полифема (коме је избио око), захваљујући збрци коју је изазвао представљајући се диву као Утис (Outis), то јест Нико: по Хомеру, наиме, нико не може умакнути судбини - то јест, нико изузев онога који је постао Нико. Својом „Утопијом”, пак, Урбан нам поручује: само ако успемо да, отресавши се свих илузија, постанемо Свако - то јест део освешћеног човечанства - заслужимо темељно људско право: право на наду. ■